

פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה

א. ידע:

- העלייה לארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה: סיבות לעלייה, קשיי העולים.
- הקמת צורות התיישבות חדשות (מושבה וקבוצה), הקמת העיר העברית - תל אביב, הכרת מפת ההתיישבות בארץ ישראל.
- הקמת מסגרות חברתיות-פוליטיות (ארגוני האיכרים במושבות, מפלגות הפועלים ומקומן בחיי חבריהן; אין הכוונה להשוואה בין מצעי המפלגות השונות).
- הקמת מסגרות ביטחוניות. ('השומר' כארגון המשלב את רעיון 'כיבוש העבודה' ברעיון 'כיבוש השמירה' ומגלם את דימוי היהודי החדש)
- אישים וארגונים שסייעו לפעילות הציונית. ('שיטת האפוטרופסות' – העזרה של הברון רוטשילד למושבות והביקורת עליה. פעילותו של ד"ר ארתור רופין והמשרד הארץ ישראלי למען היישוב היהודי בא"י).
- הנחת התשתית לתרבות וחינוך עברי. ('מלחמת השפות', עיתונות, פעילותו של אליעזר בן יהודה, הקמת הסתדרות המורים ומסגרות חינוכיות עבריות).

ב. מיומנויות:

- ניתוח מקור מילולי
- הבחנה בין עובדה לדעה
- הבנת סוגייה היסטורית בהקשר הרחב
- הבנת מרכבות של מציאות היסטורית
- הסבר של חשיבות היסטורית

ג. שיעורים מקוונים:

שיעורים ומצגות של גלבוע כהן:

[שיעורים ומצגות](#)

ד. שאלות מתוך בחינות בגרות:

2

לפניכם מקבץ שאלות שהופיעו בבחינות הבגרות בשנים האחרונות. ליד כל שאלה צוין סוג השאלון (רגיל, עולה חדש), וכמובן – מועד הבחינה. הינכם מוזמנים להשתמש בשאלות אלה ולהתאימן לתלמידים:

1. **שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, חורף תשע"ט:** סעיף ב' של השאלה מבטא חשיבה היסטורית באמצעות קישור בין מטרה לבין אמצעים להשגתה. התלמידים נדרשים כאן לחיבור בין שני פרקים שלמדו בנפרד, ובכך הפרטים שלמדו על הפעילות הציונית בארץ ישראל בתחום התרבות אינם בגדר רשימה סתמית של פעולות, אלא עליהם להסבירם בהקשר של קידום מטרת התנועה הציונית. יש לשים לב ש מוצגת תחילה מטלה פשוטה של ידע שתאפשר לתלמידים החלשים-החרוצים לצבור נקודות, ורק אחרי כן נדרשת החשיבה הגבוהה יותר.

התנועות הלאומיות והתנועה הציונית – מטרה ודרכים

א. הסבר את המטרה של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19, והצג שתי דרכים שבהן פעלו להגשמת מטרותן.

(7 נקודות)

ב. הצג את המטרה של התנועה הציונית, והסבר כיצד קידם היישוב היהודי בארץ-ישראל מטרה זו בתחום התרבות

בשנים 1882-1914. (8 נקודות)

2. **שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, חורף תש"ף:** בסעיף א' של השאלה באה לביטוי חשיבה מסדר גבוה באמצעות דרישה להבחנה בין עובדה היסטורית לבין עמדת מהחבר הקטע. כמו כן נדרש כאן התלמיד לחיבור משמעותי בין הקטע לבין מה שלמד, באמצעות הצגת עובדה היסטורית הסותרת את עמדת המחבר. דרישה זו מחייבת הבנה עמוקה של הקטע, בקיאות בחומר הנלמד ויכולת חיבור בין השניים. סעיף ב' של השאלה מכניס את פעולותיו של אליעזר בן יהודה לקונטקסט היסטורי רחב יותר, כך שהתלמיד לא יכול להסתפק כאן בלימוד טכני וחסר משמעות של רשימת פעולות. הפעולות יוזכרו בהקשר של תרומתן לטיפוח הלאומיות היהודית. ראוי לשים לב כי בשני סעיפי השאלה מוצגת תחילה מטלה יותר פשוטה, שתאפשר גם לתלמיד החלש החרוץ להצליח ולצבור נקודות, ובהמשך מטלה הדורשת חשיבה גבוהה יותר.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

מקור — התפתחות היישוב היהודי בארץ ישראל בשנים 1882-1914

א. לפניך קטע ממאמר של החיסטוריון דן גלעדי, העוסק בפעילות של חברון רוטשילד בארץ ישראל.

מה היה חלקו של הברון רוטשילד בהתפתחות ההתיישבות היהודית? [...] הברון השקיע יותר מפי עשרים מכל הסכומים שגויסו על ידי התנועה העולמית של "חיבת ציון", רכש את רוב האדמות שנקנו על ידי יהודים בארץ ישראל, וסייע לרוב רובן של המושבות שהוקמו על ידו וביזמתו או שנתמכו על ידו. יתר על כן, לולא התערבותו המיידית אין ספק שהניסיון לחדש את היישוב החקלאי בארץ ישראל בראשית שנות השמונים היה נידון לכישלון. [...] הנחת היסודות להתחדשותו של היישוב היהודי הכפרי בארץ ישראל, שהחלה בזכותם של חלוצי העלייה הראשונה והתנועה הלאומית שהפיחה בהם רוח – לא הייתה הופכת לממש ולמציאות היסטורית בת קיימה לולא פעילותו הנמרצת של הברון.

[...]

פעילותו של הברון רוטשילד לא התמצתה רק בהצלתן של המושבות הראשונות ובעזרה לביסוסן של מושבות אחרות (כמו פתח תקוה, יסוד המעלה ועוד).

[...]

בגל העלייה השני 1890/91, נוסדו המושבות רחובות וחדרה, ביזמת המתישבים עצמם ובמימון עצמי, ולכן נקראו "המושבות העצמאיות", להבדילן מהמושבות שכבר נמצאו תחת חסותה של פקידות הברון. אולם האם הגיעו מושבות אלו לביסוס ללא עזרת הברון? חדרה נישעה [ניצלה] ממגפת הקדחת, שהפילה חללים רבים מקרב תושביה, שגילו גבורה עילאית בדבקותם במקום, בזכות ניקוז הביצות ונטיעת יערות האקליפטוס, מפעל שמומן כולו על ידי הברון. גורלה של רחובות שָׁפָר [היה טוב] בהרבה. זו הייתה המושבה היחידה בארץ ישראל שזכתה, מרגע ייסודה על ידי אנשי "מנוחה ונחלה" (בהנהגת לוי אפשטיין), למנהל מסודר ותקין ולא ידעה משברים רציניים. אבל ביסוסה הכלכלי נבע, לא פחות מאשר במושבות האחרות, מן העובדה שהיקב של הברון בראשון לציון שילם מחיר גבוה לאיכרי המושבה עבור יבול כרמיהם (הגפן הייתה הגידול החקלאי היחיד במושבה!) שהעניק לאיכרי רחובות הכנסה נאה.

[מאובד על פי ד' גלעדי, "הבארץ", הפקידות והמושבות הראשונות בארץ ישראל – הערכה מחדש", קתדרה, 2, תשל"ו, עמ' 61, 63]

— הסבר על פי הקטע את עמדתו של מחבר המאמר בנוגע לסיוע של הברון רוטשילד למפעל ההתיישבות בארץ ישראל. בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות מן הקטע.

— על פי מה שלמדת, הצג עובדה היסטורית אחת המנוגדת לעמדתו של מחבר המאמר.

(9 נקודות)

ב. הצג שתיים מן הפעולות של אליעזר בן יהודה לביסוס השפה העברית, והסבר כיצד סייעו פעולות אלה לטיפוח הלאומיות היהודית. (6 נקודות)

4

3. **שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, קיץ תשע"ט:** סעיף ב' של השאלה דורש מהתלמידים לחבר בין שני נושאים שלא בהכרח למדו ביחד, כך שהם נדרשו כאן לעיבוד של מה שלמדו.

התנועות הלאומיות והתנועה הציונית בארץ-ישראל

- א. בחר בתנועה לאומית שפעלה באחת מן הארצות האלה: יוון, פולין, איטליה, גרמניה. הצג קושי אחד במאבק של התנועה שבחרת, והסבר שני גורמים שסייעו לה במאבקה. (7 נקודות)
- ב. הצג שלושה קשיים שהיו לעולים שהתיישבו בארץ-ישראל עד שנת 1914. הסבר כיצד אחת מן המסגרות שהם הקימו סייעה להם להתמודד עם אחד מן הקשיים שהצגת. (8 נקודות)

4. **שאלה מתוך בחינת בגרות לעולים חדשים, שאלון 022284, חורף תש"ף:** סעיף א' של השאלה מדגיש את הצורך בהבנת המורכבות של מציאות היסטורית בעצם ההתייחסות ליתרון ולחיסרון שהיו כרוכים בעזרה שנתן הברון רוטשילד למושבות.

ארץ-ישראל בשנים 1882-1914

- א. הסבר שני מאפיינים של המושבות שהוקמו בארץ-ישראל בתקופה זו. הצג יתרון אחד וחסרון אחד של העזרה שנתן הברון רוטשילד למושבות. (13 נקודות)
- ב. הבא שתי סיבות להקמת ארגון "השומר", והצג שתיים מפעולותיו. (12 נקודות)

5. **שאלה מתוך בחינת בגרות לעולים חדשים, שאלון 022284, קיץ תשע"ט:** סעיף ב' של השאלה מציג תחילה מטלה פשוטה של ידע שנלמד, ובהמשכו באה לביטוי חשיבה מסדר גבוה המבקשת לעבד את הידע (הפעילות באחד התחומים) באמצעות הסבר החשיבות של פעילות זו לציונות. מטלה זו הינה מטלה פתוחה ורחבה המאפשרת מגוון רחב של תשובות, ובלבד שיתבססו על ידע היסטורי.

העלייה לארץ-ישראל בשנים 1882-1914

- א. הסבר שלוש סיבות לעלייה לארץ-ישראל בשנים 1882-1914. (12 נקודות)
- ב. העולים בשנים אלה פעלו בתחומי ההתיישבות, התרבות והביטחון. הצג את הפעילות של העולים באחד מן התחומים האלה, והסבר את חשיבותה לציונות. (13 נקודות)

ה. הצעות נוספות למטלות:

צפו בפרק מ"חדשות מהעבר" (12:55 דקות):

<https://www.youtube.com/watch?v=xdWSFHuf7iE>

1. אילו מושבות, המוזכרות בפרק, הוקמו על ידי אנשי העלייה הראשונה ?
2. מה היו הקשיים של העולים בעלייה הראשונה?
3. כיצד סייע הברון רוטשילד לאיכרים על פי הפרק?
4. בפרק נאמר ש "פקידי הברון עשו צרות גדולות לאיכרים". מצאו מידע בספר הלימוד או במקור אחר והסבירו איזה צרות הם עשו. מדוע לדעתכם יוצרי הפרק לא פירטו עניין זה בעצמם?
5. בתחילת הפרק נאמר שהברון היה ציוני גדול. האם גם לדעתכם רוטשילד היה ציוני?

צפו בסרטון מתוך הסדרה "רואים היסטוריה" של מט"ח (3:41 דקות):

https://www.youtube.com/watch?v=r_6T4xlsD9c&t=116s

1. הסבירו מהי הדילמה המוצגת בסרטון. בססו תשובתכם על שתי עובדות היסטוריות לכל צד בדילמה כפי שהן מוצגות בסרטון.
2. לו הייתם איכרים בימי העלייה הראשונה, מה הייתה הכרעתכם בדילמה זו? נמקו ובססו תשובתכם על המציאות ההיסטורית של ימי העלייה הראשונה.

צפו בפרק מהסדרה "ארץ מולדת" (20:08 דקות):

<https://www.youtube.com/watch?v=XrGQ8dw7izo>

1. מהיכן הגיעו העולים בעלייה השנייה? מה היו הגורמים לעלייתם?
2. מה הם מאפייני העולים ובמה האמינו?
3. כיצד מתוארים היחסים בין האיכרים לפועלים בסרט? על מה הוויכוח ביניהם?
4. אם הייתם חיים בתקופה זו בארץ ישראל, במי הייתם תומכים – באיכרים או בפועלים? בססו תשובתכם על שתי עובדות היסטוריות.

צפו בפרק מהסדרה "תריץ אחורה" על הקמת דגניה (13:36 דקות)

<https://www.youtube.com/watch?v=-sfG2TpGSMo>

1. מה המחלוקת המוצגת בפרק בין אנשי עלייה שנייה לאנשי העלייה הראשונה?

2. מה היו עקרונות החיים בקבוצה?
3. הביעו דעתכם: מה הייתה התרומה של כל אחת מהעליות, הראשונה והשנייה לקידום מטרות הציונות. בססו תשובתכם על שתי עובדות היסטוריות.

צפו בפרק מהסדרה "תריץ אחורה" על הקמת תל אביב (עד דקה 9:50)

<https://www.youtube.com/watch?v=51k6Xm6JEeM>

1. מה היו הגורמים להקמת תל אביב?
2. מה מקור השם תל אביב?
3. האם לדעתכם מקימי תל אביב היו חלוצים? בססו תשובתכם על עובדה היסטורית אחת.

הצעתה של רווית הירש

משימה - פרספקטיבה היסטורית

ימי העליות הראשונות 1881-1914

(לאחר שיעור בו דנו על הגורמים לעליות הראשונות לארץ ישראל סוף המאה ה-19 ראשית המאה ה-20, מטרת השיעורים הבאים – להבין את הערכים, האמונות ודרכי הפעולה של עולי העליות הראשונות. להבין מנטליות קולקטיבית של הקבוצות וראשית הסכסוך הישראלי-פלסטיני)

עבודת כיתה (2 שיעורים)

שלב ראשון – קטעי מקורות

1. קרא בספר הלימוד (לאומיות במבחן, מט"ח), קטעי מקור עמ' 101 ובעמ' 103 – כיצד מתוארת ארץ ישראל, מהם הקשיים שאיתם מתמודדים העולים בעליה הראשונה ומהו עולם הערכים של העולים?
2. קרא על: קשיי הפועל היהודי בימי העלייה השנייה

[...] פועלי העלייה השנייה חרדו מכל צל של "חלוקה", "מ פאראזיטיות": לנגד עיניהם עמד תמיד גורלם של אנשי העלייה הראשונה, שנשתעבדו לברון רוטשילד כדי לקבל את תמיכתו וקיבלו עליהם את דין האפוטרופסות, וכך איבדו את עצמאותם ויוזמתם, ודמותם עונתה. כדי להימלט מגורל דומה

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

7

ולשמור על עצמיותם, נשמרו מפני כל תמיכה. הם נזהרו אפילו מלקבל עזרה ממוסדות התנועה הציונית, מחשש אבק של "חלוקה". לכן לא דרשו מן האיכר אלא אותו שכר, שיקבל הפועל הערבי, ונעלבו כשחשדו ששילמו להם יותר משום שהם יהודים. אלא שעבודתו של הערבי בשדות היהודים הייתה בבחינת עבודה נוספת: הפועל הערבי היה תושב כפרו, הסמוך למושבה היהודית; הוא התגורר בביתו, עם משפחתו; הייתה לו הכנסה משך יָהוּ, שבני המשפחה הוסיפו לעבדו, ועבודתו במושבה העברית אך השלימה את הכנסותיו האחרות. מזונו הוכן בביתו, ובעד מגורים לא היה עליו לשלם. הפועל היהודי לעומתו נאלץ לשלם משכרו הדל בעד שכר דירה ומזון, ומקורות הכנסה נוספים לא היו לו. מעטים היו הפועלים, שקיבלו תמיכה בכסף מן הגולה. שכר זה הספיק בקושי למחייתו של הפועל היחיד, והוא נאלץ להתנזר, כמובן מקריאת ספר ועיתון ומשאר מותרות שבתרבות. ואם חלה ובתנאים של אז ארבו המחלות לפועל בכל פינה - ונאלץ להיפטר מעבודתו, צפוי היה לחרפת רעב. ממילא מובן, שבתנאים כאלה לא יכול הפועל להקים משפחה. [...]

(אניטה שפירא, ברל, ביוגרפיה, חלק א, 1980, עמ' 52. הוצאת ספרים עם עובד, -תל אביב).

- א. מדוע, לדעת אניטה שפירא, נמנעו הפועלים היהודים מלבקש תמיכה בדומה לאיכרים?
- ב. מה היו התנאים שאפשרו את העסקת הפועלים הערבים בשכר נמוך?
3. ציין אילו דגמים של התיישבות, ארגונים ומפלגות התפתחו בעליות הראשונות?
4. קרא קטע מקור עמ' 111, מדוע הוקמה הקבוצה ומה היו יעדיה?
5. קרא קטע מקור עמ' 108, מה מאפיין את דרך התחייה לדעת א"ד גורדון ומהם הערכים הטמונים בדבריו?
6. כיצד ביטאו הארגונים והמפלגות את האידאולוגיה של העולים בימי העליות הראשונות?

שלב שני - זיון בכיתה – לאחר צפייה בסרטון: **שיעור מולדת** פרק 1 (15 דק - התחלה)

<https://www.youtube.com/watch?v=qdy0-8UAUkM&t=54s>

1. כיצד חיו היהודים והמוסלמים בארץ ישראל בסוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת היסטוריה

2. האם אנשי העלייה הראשונה ידעו שהם אנשי העלייה הראשונה?
3. מבחינת ערביי הארץ - כיצד הצטיירה קניית האדמות ע"י היהודים?
4. מה הייתה השפעת החוק העות'מאני על רכישת הקרקעות בארץ ישראל?
5. מה כתב הרצל לחאלידי, ראש עריית ירושלים?
6. מהם מאפייני העלייה השנייה?